

Yakın Siyasî Tarihimize Bir Bakış

1939 - 1949

**Türkiyenin düştüğü harp tehlikesi
Kaçırılan fırsat
Bugünkü vaziyet**

(TASVİR Gazetesinin 23 Ekimde kapanması dolayısıyla 21, 22 Ekimde çıkıp yarıda kalan makalelerin tamamı)

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2677

Eski Rize Milletvekili
EKREM RİZE

ALİŞAN DOBRA MATBAASI

İ S T A N B U L

Yakın Siyasî Tarihimize Bir Bakış

1939 - 1949

**Türkiyenin düştüğü harp tehlikesi
Kaçırılan fırsat
Bugünkü vaziyet**

*(TASVİR Gazetesinin 23 Ekimde kapanması dolayı-
siyle 21, 22 Ekimde çıkıp yarıda kalan makalelerin
tamamı)*

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2677

Eski Rize Milletvekili
EKREM RİZE

ALİŞAN DOBRA MATBAASI

İ S T A N B U L

(TASVİR Gazetesinin 23 Ekimde kapanması dolayısıyla 21, 22 Ekimde çıkıp yarıda kalan makalelerin tamamı)

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2677

Bayramdan evvel bazı gazetecilerimizin, İnönü'nün davetlisi olarak Dolmabahçeyi ziyaretlerinde, kendilerile yapılan konuşma tarzı ve sual sorulmaması hususunda bu gazetecilere yapılan ikaz dikkatimizi çekmişti.

Fakat Bayram ve kısmî seçimlerin araya girmesi dolayısıyla gazeteye verilmesi geciken bu yazıyı bize yazdırmağa teşvik eden asıl nokta, Müşarünileyhin bu beyanatında:

«Arkadaşlar benim gözümde memleketin en mühim meselesi dış emniyet meselesidir.» diyerek kendileri için en mühim meselenin dış emniyet meseleleri olduğunu söylemesi ve Türkiyenin haricî vaziyetinde itibarının artmış olduğunu bildirmesidir.

Bu sebeple 939 dan itibaren haricî vaziyeti hatırlamağa çalışarak buna bir göz gezdirmeğe mecbur olduk, Maamafih ilâve edelim ki, Millet Meclisi âzalarını bizzat seçen, Başvekil, Vekilleri bizzat tayin eden, Sefirlerde olduğu gibi Valiler, Umum Müdürleri İktisadî ve mali müesseseler başkanları, meclisi idareleri ve nihayet Belediye âzalarına kadar Millî Şefin arzu etmediği bir kimsenin bu mevkilere gelmesine imkân olmadığına nazaran memleketin dahilî vaziyeti de haricî vaziyeti kadar kendileri için mühimdi ve her ikisinde de Millî Şef olarak Müşarünileyh mes'ul mevkide bulunuyordu.

**

Çok kimsenin hatırlamadığı ve pek az kimsenin bildiği üç noktadan biri şudur ki: İktidar bu İkinci Dünya Harbinde memleketi dört defa zorla harp tehlikesine atmış, fakat bu dördünde de tesadüfler onu kurtarmıştı.

İkinci nokta ise: Devletin harice karşı kadr itibarının halledar olarak itimadı kaybetmesinde ve şef rejimi damgasile haricinin tezyifine ve yine bu sebepten haricinin yardımını lâayık veçhile elde edememesinde iktidarın yegâne âmil oluşudur. Türkiyenin şimdi yabancı bazı devletler tarafından

okşanıyor görünmesi ancak, Rusyanın bugün dünyayı tehdit etmesi karşısında memleketimizin malik bulunduğu coğrafi vaziyet sebebiyle olduğu herkesçe malûmdur.

Üçüncü noktaya gelince: Zuhur eden siyasi fırsatlar karşısında, Ankara Hükûmetinin bunlardan istifadeyi düşünemiyerek yüksek Devlet menafiinin kaybolmasına sebebiyet vermesidir.

Şimdi bunların izahına geçelim:

Daha ikinci Dünya Harbi başlamadan altı ay evvel, 18 Mart 1939 da Almanya, Romanyaya iktisadi bir ultimatom vererek bu memlekette her şeyi emrine almak istediği zaman, Türkiye Romanyaya karşı askerî muzaherete âmade olduğunu bildirmiş ve Almanyaya karşı harp etmek için cephe almıştı. Romanya hükûmetinin Almanya ile anlaşması, Türkiyeyi bu harbe girmekten kurtardı.

21 Mart 1939 tarihiyle Londradan gelen ajans aynen şöyle idi:

«İngiltere, Türkiyenin mutabakatını şimdiden istihsal etmiş bulunmaktadır. Türkiye her hal ve vaziyette Romanyaya askerî kuvvete müzaherete âmade bulunduğunu bildirmiştir.»

Halbuki Almanyanın bu hareketi karşısında, ne Bulgaristan, ne Yugoslavya, ne Yunanistan seslerini çıkarmadılar. Romanya Başvekili Kalinisk, Türkiyenin bu yardım vaadini merdane bir hareket olarak 23 Martta tavsif etmekle iktifa etti.

Yalnız hatırlamak yerinde olur ki: Ankara Hükûmetinin Almanyaya karşı harbe girişmeyi taahhüt ettiği bu tarihte Çatalca hattı, Balkan Harbi zamanından daha geri bir vaziyette bulunuyordu ve Türk ordusunun nakliyatı öküz ve at arabalarından bile teşekkül edememişti, hattâ bu tarihten beş sene sonra dahi, Ağustos 1944 de bir yabancı tayyarenin gelişini alârm işaretiyle halka haber vermeyi Ankara Hükûmeti temin etmekten uzak kalmıştı.

İkinci defa Türkiyenin harp uçurumuna zorla atılması İtalya harbe girince ona karşı İngiltere ve Fransanın yanında harbe girmeyi bir sebep ve lüzum yokken taahhüt eden Ankara ittifak muahedesiyle oldu ve bizi bu harp tehlikesinden Fransanın erken çökmesi kurtardı. Memleketi harbe sokmak pahasına böyle bir taahhüde girişmeğe hiç bir mecburiyet yok-

tu, çünkü bizim bitaraf kalmaklığımız hususunda bütün muharip devletlerin menfaatleri birleşiyordu.

Şayed Türkiyeye bir taarruz vaki olursa esasen karşı taraf kendi menfaati için bize elinden gelen yardımı yapmağa mecburdu. Yunanistan ve Polonyaya olduğu gibi..

Binaenaleyh bu taahhüt Türkiyeyi Fransa ve İngiltereye: **«Yeddi kudretinde olan bütün yardımı yapmak»** hükmü altında harbin içine atıyor ve Saraçoğlu 8 Teşrinievvel 1939 muahedenin tasdik celsesinde bunu garanti ediyordu:

«Teahhütlerimizde çok titiz olduğumuzu, bundan şüphesi olanlara bu kürsüden sizin namınıza bir daha tekrar ediyorum — Alkışlar....»

Fransanın erken çöküşü vaki olmasaydı, harbe girmek zorunda idik, öyle ki: Millî Şef, Mareşal Fevzi Çakmağ, Suriyeden ayrılmağa mecbur olan General Veganda vekâleten Fransız ordusuna kumandan olarak Beyruta göndermeyi kabul etmiş ve 940 Mayıs sonu göndermişti. İtalyanın 9 Haziran 1940 tarihinde Fransa ile İngiltereye harp ilân etmesi üzerine, Ankarada Müttelikler, Türkiye Hariciye Vekiline:

«Haydi taahhüdünüz ve hile İtalyaya harp ilân ediniz.» dedikleri zaman, eğer Fransa çökmemiş bulunsaydı, bu taahhütten kaçamak yapmağa imkân kalmamıştı. Hattâ bu vaziyette dahi kaçamağın doğru olmadığını yalnız ecnebi gazeteleri değil, bizim gazeteler dahi yazdılar: Yeni Sabahta Hüseyin Cahit Yalçın, 20.11.1943 de: **«Ankara muahedesi bize de İngiltere lehinde harbe girmek mecburiyetini yüklemiştir.»** diyordu.

Üçüncü defa iktidarın ^{**} ^{*} Türkiyeyi attığı harp tehlikesi şu idi:

Almanlar Yunanistana indiği ve gerek Bulgaristan ve gerek Yunan hududundan bütün Trakyayı çevirdikleri zaman, Ankara Hükûmeti Almanyaya karşı tahrikkâr nümayişler yapıyordu. Eğer bu esnada Türkiyede Fon Papen perine, Yugoslavyada olduğu gibi koyu nazi, şımarık bir sefir kulunsaydı, Alman orduları Hitlerin bir işaretiyle Türkiye üzerine çullanmış ve Türkiye harbe girmişti. Nürenberg muhakemesi tahkiki esnasında eski Hariciye Umumî Kâtipliğinin evrakile Fon

Papenin Türkiyenin tarafsızlığını hararetle müdafaa etmiş olduğu ve Balkan seferi esnasında Alman kuvvetlerinin Türkiyeye taarruz etmesine Hitler nezdinde bizzat yaptığı teşebbüslerle mâni olduğu meydana çıkmıştı. Halbuki Hitlerin Türkiyeyi işgale niyeti olmadığı ve programına bizi ithal etmediği Mussolini ile olan muhaberesinden bilâhare anlaşıldı. Nitekim Hitlerin Yugoslavyayı da işgale asla niyeti olmadığı, fakat ecnebilerin teşvikiyle Belgrad hükûmetinin Almanlara yapmış olduğu basit bir tecavüz hareketinin bu taarruza sebebiyet verdiği biliniyordu.

Binaenaleyh Almanların Yunanistana indiği bu tarihte 21-22 Kânunusani 941, Ankara radyo gazetesi şöyle söylüyordu:

«Bize taarruz etmek isteyenlerin taarruzu çelik kale önünde kırılmağa mahkûmdur. Bunu bütün dünya milletleri böyle bilmelidirler, kafası buna çarpmak isteyen bunu tecrübe edebilir.» ve Millî Şefin emrile Nisan ayında memlekete dağılan 33 mebus da bu şekilde nutuklar irat ediyordu. Ulus gazetesi de: (Anadolu Kalesi önünde) başlıklı yazısında, taarruza uğrarsak yazılacak millî destanda İstanbulun başlı başına yer alacağından bahsediyordu. Belgradı hâk ile yeksan eden Hitler için bu gibi destanların hoş gideceğinin pek de farkında değildi.

Halbuki Almanya İngiltereye taarruza hazırlanırken (Dunker) ricatinden sonra Churchill Avam Kamarasındaki nutkunda: «Önümüzdeki aylarca müddet şehirlerimizin, sınaî mntakalarımızın, bombardımanlara maruz kalacağını bir hakikat olarak kabul edebiliriz, bir hakikat ki, aynı şekilde mukabele edemeksizin tahammül etmek ıztırarındayız. Önümüzde ıztırâplı ve ağır imtihanlarla dolu bir âti var» diyordu.

Rusyaya gelince Alman taarruzunu beklerken derin bir sükûtu muhafaza ediyor ve yalnız hazırlanıyordu. Türkiye ise bu modern harp hazırlığı namına ne şehirlerde, ne cephelede hiç bir şeye malik olmadığı ve bir Finlândiya kadar dahi bu 25 senelik sulh zamanında iktidar tarafından modern harbe hazırlanmadığı ve memleket müdafaası ihmal edildiği halde yal-

nız vatandaşları silâh altına almakla bu meydan okumalarını yapıyordu.

*
**

Türkiyenin girdiği dördüncü büyük harp tehlikesine Hitler mâni olmuştu.

Ankara muahedesile bitarafliktan çıkan Türkiyede Anglo - Saksonların harekât serbestisine malik olacağını tahmin eden Rusya, Türkiyeyi daha evvel işgale karar vererek, bildiği gibi, Molotof vasıtasıyla Hitlerden 941 başlarında bu hususta müsaade istemişti. Eğer Hitler bu müsaade talebine hayır diyecek yerde evet deseydi, belki Ruslar halâ bugün, o zaman modern harp hazırlığı namında bir şeye malik olmayan Türk topraklarında bulunacak ve Türk milletinin ne hal kesbedeceği kimse için malûm olmayacaktı.

*
**

Böylece Ankara hükûmeti evvelâ bitaraf kalıp kendisine itibar ve menfaatler temin edecek yerde ileriye görmiyerek lüzumsuz yere harbe girmek taahhütleriyle muharip devletlerle ittifak yaptıktan ve memleketi harbe attıktan ve tsadüfler vasıtasıyla memleketin kurtulduğunu gördükten sonra taahhütlerinden bu sefer cayarak memleket için selâmetin bitaraflık olduğunu geç olarak anladı. Ancak Fransanın 45 gün içinde çökmesiyle ikinci dünya harbinin ne demek olduğunu ve kenarına geldiği uçurumun dehşetini gördükten sonra Almanya ile dostluk paktı yaptı. Millî Şef nutuklarında artık şöyle söylüyordu:

«Tarafsızlığımızın bütün harp eden devletler için faydalı olduğuna kaniiz - 5 Ağustos 1942».

Ve şimdi Saraçoğlunun üç sene evvel muahedenin tasdik celsesinde söylediği:

«Taahhütlerimizde çok titiz olduğumuzu, bundan şüphesi olanlara bu kürsüden sizin namınıza bir kere daha tekrar ediyorum..» sözlerini kimse hatırlamak istemiyordu.

Fakat bu bitaraflık İngiltere ile ittifakı fesheden bir bitaraflık değildi, yanında harbe girmeyi taahhüt ettiği bir devletin düşmanı ile dostluk paktı yapmak Ankara hükûmetini müşkül bir vaziyete sokmuştu. Ve Millî Şef bundan şikâyet ediyordu: «Büyük Meclis takdir ederki tarafsızlık politikasını

yürütmek Hükümet için çok yorucu olmaktadır. - Teşrinisani 1942»

Bu vaziyet yabancı devletlerin Ankaraya karşı itimadını sarstı ve her birini kendi cephesine göre infiale sevketti. Türkiyenin kadr itibarını hepsi nazarında düşürdü. Ayrıca Türkiyede bir şeflik idaresi mevcut olduğundan dolayı bu hâdise Anglo - Saksonlarda daha derin tesir yaptı.

Türkiyenin bitaraflığını bırakarak harp cephesine katılmak için ittifak yaptığı daha o zaman yani harbin başında Moskova infialini 2 Teşrinievvel 939 da Sovyet Meclisinde Molotof vasıtasile şu suretle izhar etmişti:

«Türk hükümetinin kendi mukadderatını harbe iştirak eden Avrupa devletleri gurubuna bağlamayı tercih ettiği malumdur. Türk hükümeti iki aydanberi Almanya'ya karşı hareket eden İngiltere ve Fransa ile karşılıklı yardım paktı akdetmiştir. Bunu yapmakla Türkiye bitaraflık ve ihtiyatkâr siyasetini kat'î surette reddetmiş ve inkişaf halinde bulunan Avrupa harbinin mahrekine dahil olmuştur. Kendi harplerinin sahasına mümkün olduğu kadar fazla bitaraf devleti sokmağa çalışsan İngiltere ve Fransa acaba bundan nedamet edecek mi? Bunu keşfetmeğe uğraşmıyacağız. Komşumuzun haricî siyasetindeki bu yeni unsurları kaydetmek ve hâdiselerin seyrini dikkatle takip etmekle iktifa edeceğiz.»

Büyük devletler komşularının hasmı olduğu devletlerin nüfuzu altına girmesine tahammül edemezler, Millî mücadele senelerinde o zamanki bolşevik idaresinin Yunan ordusunu Anadoludan tard için, Türkiyeye elinden gelen yardımı yapmasının tek sebebi bu olduğu yani Garbî Anadolunun İngilterenin nüfuzu altına girmesinden korkmuş bulunduğu malumdur. Ankara muahedesinin Rusya ile vukubulacak bir harbe Türkiyenin dahil olmayacağını kaydedilmesi Moskova için bir kıymet teşkil etmiyordu. Bununla beraber Moskova bu infialini ancak Almanya çöktükten sonra, İngiltere gibi harbin sonunda izhar etmiş ve harbin devamı müddetince Türkiyenin Almanya tarafına kızar da geçer korkusile bizi İngiltere ile birlikte tatyip etmek istemişler ve yine İngiltere ile birlikte sefirleri: 10 Ağustos 1941 tarihinde müşterek aynı mealde bir nota ile Ankaraya teminat vermişlerdi:

«Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümeti Montrö mukavelesini teyit eder, Boğazlar hakkında hiç bir tecavüz ve metalibati bulunmadığını Türk hükümetine temin eyler, Türk hükümetinin toprak bütünlüğüne ihtimamla riayet etmeğe âmadedir.»

20 Eylül 1943 tarihinde Moskovada çıkan «Harp işçisi sınıf mecmuası da»: Türk bitaraflığının Müttefikler için müsbet bir rol oynadığı ve Türkiye bitaraflığının Hitler ordularına Mısır, İran yolunu kapaması itibarile Müttefiklerin menfaatine uygun telâkki edilebileceği inkâr olunamaz.» diyordu.

İngiliz hükümeti ve matbuatı da Türkiyenin yeniden intihap ettiği bu bitaraflığı tasvip ediyorlardı. 7 Mayıs 1941 Avam Kamarası celsesinde Churchill, Türkiyenin Almanlarla dostluk paktı yapmasına karşı fevveranda bulunan mebusları teskin etmiş:

«— Türkiyeye gelince münasebetlerini fevkalâde takdir ettiğimiz ve büyük dünya mücadelesindeki rolü en büyük ehemmiyeti haiz olan bir memleketten bahsederken gösterdiği büyük ihtiyattan dolayı Loid Corca teşekkür ederim. Çanakaleden geçen vapurlar meselesinde Türkiye bu vapurları tevkiif hakkını haiz bulunmamakta idi. (Burada Montrö mukavelesini okuyor). İkinci nokta ise adaları işgal için Almanların ve İtalyanların elinde kâfi derecede başka vapurlar da mevcuttu.

24 Haziran 941 Avam kamarası celsesinde ise Vinterton'un: «Türkiyenin hangi tarafta olduğunu belli etmesi lâzımdır» demesi üzerine Churchill hemen müdahale ederek: «— Müzakerenin bu yolda devamı umumî menfaatlere uygun değildir» demişti. Hariciye Nazırı Eden ise 6 Mayıs 1941 celsesinde: «— Türkiye bitaraflık siyasetile dâvamıza büyük hizmetler etmiştir» diyordu.

İngiliz matbuatı ise:

20 Mayıs 1941 tarihli Taymis: Türkiyenin hali hazırdaki bitaraflığı son derece kıymetli bir avantajdır» diye yazıyor.

3 Kânunuevvel 1943 tarihli Daily Express: «Türkler bu harpte İngiltereye karşı bitaraf kalmakla pek büyük hizmetler etmişlerdir. Rommel Mısıra ilerlerken Almanların kendilerine bir takım vaadlerde bulunarak Musul, Bakû petrolerini

ve Hindistan yolunu açmak için teşviklere kapılmamışlardır» diyordu.

Amerikada Türkiyenin bitaraflığını şiddetle istiyordu:
9 Nisan 1942 tarihli Vaşington ajansı:

«Türkiyenin Almanya tarafına geçmesine müsaade etmek için Amerika Birleşik Devletleri Türkiyeyi tarafsızlık siyasetinde tutmak hususunda elinden geleni yapmaktadır»

Almanya da Türkiyenin bitaraflığından çok memnun kaldığını her fırsatta teyit ediyordu. Hitler 4 Mayıs 1941 de Raystahdaki nutkunda Türkiyeyi meth ediyor Alman sefiri Fon Papen de, Alman kolonisinin spor bayramı münasebetiyle 1943 senebaşı nutkunda:

«— Politikasını temsil ettiğim Führerin direktifi üzerine Türk dostlarımıza Almanyanın Türkiyeye ve Türk milletine karşı her türlü ahval ve şerait içinde sulhü muhafaza edeceğini vaad ederim» diyordu.

*
**

Bu suretle Türkiyenin mühim stratejik mevki dolayısı, karşı tarafa geçer, korkusuyla yabancı devletler onun bitaraflığını tasvip ettiler.

Fakat Almanya çökmeğe başlayınca Rusya, Türkiyeyi Almanyanaya yardım yapmakla, İngiltere de Türkiyeyi taahhüdüne riayet etmemek ve Almanyanaya yardım etmekle ithama başladı:

1944 de Almanyanın artık hiç bir tehlike teşkil etmemesine rağmen, Boğazlardan silâhsız bir iki ufak Alman gemisinin geçmesi - ki yukarıda yazdığımız gibi 1941 de böyle geçen gemiler için Churchill bizi müdafaa ediyor ve o zaman kimse ses çıkarmıyordu - Lordlar ve Avam Kamarasında kıyametler kopardı; Lord Vansittart 14 Haziran 1944 celsesinde: «— Sözde müttefikimiz olacak Türkiye sulh konferansında bir koltuk istiyormuş. Buna koltuk değil, kulüpte bir iskemle dahi vermemeli.»

Hariciye Vekili Eden: 14 Nisan 1944 celsesinde:

«— Ege denizinde Alman deniz kuvvetlerini arttırmak ümidile giriştiği bu apaçık manevraya Türk hükûmetinin uyumuş olmasından dolayı Britanya hükûmetinin pek müteessir

bulduğunu İngiliz Büyük Elçisi aldığı talimat üzerine Türkiye Cumhuriyetine bildirmiştir.»

Churchill ise Mayıs 1944 celsesinde:

«— Harpten sonra Türkiyeye gösterilmeyecek bir teveccüh İspanyaya gösterilecektir» diye bağırdı.

İngiliz matbuat ve ajansları da şiddetli tenkitler yapıyorlardı:

«Vak'alar kâfi derecede açıktır. 1939 da Anglo - Türk muahede hükümleri, harp Akdenize yayıldığı zaman her iki tarafı da birbirlerine kudretleri dahilinde yardıma mecbur kılmaktadır. Harp Akdenize gelmiştir. İtalyanın harp ilân ettiğindenberi, Britanya imparatorluğu Akdenizde müşkülât içinde bir müdafaa savaşı yapmıştır. Buna rağmen Türkiye bir yardım göstermemiştir.

10 Mart 1944 tarihli Ever imzasile ajans.»

Deyly Herald gazetesi de:

«Hakikat şu merkezdedir ki harp Akdenize yayıldığı takdirde İngiltere ile Türkiyenin birbirlerine karşı kudretleri dahilinde bütün yardımı yapmak taahhüdünü ihtiva eden 1939 muahedesinin hükmü hakkında Türk hükûmetinin ancak kendi tefsirini nazar itibara aldığı anlaşılmıştır.»

Londra radyosu da 2 Mart 1944 tarihinde:

«Türkiye aktedilmiş olan muahede gereğince elinden gelen bütün yardımları yapmaktan daima imtina etmiştir.»

*
**

Fakat Rus tehlikesi başlayınca Anglo - Sakson dostlarımız tekrar Türkiyeyi okşamağa başlamış, bu sefer Churchill, Şuabt 1945 Avam Kamarası celsesinde:

—« Türkiyeyi Birleşmiş Milletler safında görmekle bah-tiyarız, Türkiye 1939 ittifakile bizim tarafımızda olduğunu azimle bildirmiştir. Harp fiilen başladıktan sonra da Türkiye beklenmedik askerî bir zaafa düşmüştür. Türkiye ordusu 918 yılında mutad olan şekildeki gibi bir piyade ve topçudan mürekkep ordu manzarasını gösteriyordu. Binaenaleyh Türkiyenin harbe girmesi için uzun bir müddet ısrar etmedik. Türkiye de Birleşmiş Milletler safında hararetle karşılanacaktır.»

Ve artık İngiliz hükûmeti ve matbuatı Türkiyenin orta Doğudaki mühim mevkiinden ve Türkiyenin boyun eğmiyeceğinden karşı duracağından, arazisinin bütünlüğünü muhafaza edeceğinden bahsetmeğe başladılar.

*
**

Şimdi baştafta saydığımız iki noktayı bu suretle izah ettikten sonra, üçüncüye geliyoruz: Ankara hükûmeti bu yanlış hareketlerle ne gibi fırsatlar gayb ederek yüksek Devlet menafiinin ziyana sebep olmuştu, bunu izah edeceğiz:

Bir hakikatdir ki, eğer Ankara, sonradan rast gele zoraki girdiği bitaraflığa daha bidayette harp başlamadan evvel bir vukufu girip bu fitaraflığını dünyaya ilân etmiş olsaydı ve memleket aleyhine şu azîm hataya düşmeseydi:

«Türkiye Cumhuriyeti müsavi şartlar ve karşılıklı vecibeler tahtında muahedeler kabul etmiştir, fakat tek taraflı bir garantiyi asla kabul etmemiştir - Radyo gazetesi - 15 Ağustos 1941»

— Evvelâ memleket atılmış olduğu tehlikelerin hiç birisine girmeyecek.

— Bazı levletlerin husumeti celb edilmeyecek.

— Yapamayacağı taahhütlere girilerek güç duruma düşmeyecek ve bu suretle devletin kadri itibarını düşürmeyecek,

— Saniyen bitaraflığını müdafaa için her iki taraftan silâh ve para alacak,

— Asıl bitaraflık hizmetine mukabîl, Anglosakson dostlarımızdan harbi kazandıkları takdirde:

1 — Adalar denizinde sahilimize yakın adaların bize iadesi,

2 — Bir acubeye benzeyen Trakya ve cenub vilâyet hudutlarımızın tashihi,

3 — Musul üzerindeki haklarımızın tanınması gibi.

maddeleri ihtiva eden bir senedi rica edip cebimize koyacaktık. Rozveltin Musoliniye 1939 da yazdığı mektubla İtalyanın bitaraf kalması için ona neler vaid ettiği hatırlardadır, herkes kabul eder ki bu senedi o zaman dostlarımız bize memnuniyetle verecekdi, çünkü Türkiye Almanlara iltihak etmiş olsaydı, bilindiği gibi Mısır, Akdeniz. Musul Hindistan erkenden tehli-

keye düşebilirdi. Mösyö Çörçil 7 Mayıs 1941 Avam kamarasındaki konuşmasında Türkiyeden bahsederken:

«Büyük Dünya mücadelesindeki rolü, en büyük ehemmiyeti haiz olan bir memleket»

diye bizi tavsif ediyordu. Böylece Anglosaksonların, bilâhare haklı olarak ellerinde tuttukları ve bizi azarladıkları bir senedi biz onlara vermeyecek, biz onlardan yukarıki senedi alacaktık, onlar alacaklı değil, biz alacaklı kalacaktık:

«Türkiye Devlet adamları, Türkiyenin harb sonu dünyasında büyük bir teveccühe mazhar olamayacağını pek alâ müdriktir. Hiçbir hükûmet istikbalde, Türkiyenin sözüne itimad edilemez şekilde ittiham edilmesine sebebiyet vermeyi arzu etmese gerektir - Taymis 1944»

Belki hatıra gelir ki bu fikirleri hâdiselerin sonunda söylemek kolaydır, fakat biz bunları ozaman, bu hâdiselerden evvelde söyledik ve yazdık. (1)

(1) Harbden altı ay evvel 19 Nisan 939 tarihli Son Posta gazetesinde: «SİYASET DÜNYASINDA SATRANC OYUNU» başlıklı yazımızda:

(Politikada böyledir yalnız şu fark ileki ileriye görememezlik bir devletin mukadderatı pahasına oturur... Bu karışık vaziyette Türkiye Cumhuriyeti ne yapmalıdır? Benim düşüncem: acele sarîh cephe almakla bitaraflığa aykırı olan hareketlerden sakınmaktır.)

Bu makale Rumanyaya verilen teahhüt sebebiyle yazılmıştı.

2 incisi 5 Teşrinisani 1939 tarihile millî şefe yazılan mektub, Ankara üçlü pakt muahedesi meclisde henüz tasdik edilmeden evvel gönderilen bu mektubun birinci maddesi:

1 — Türkiye için bu günki dünya vaziyetinde yalnız bir tarzı hareket göz önünde olabilirdi: O da bitaraf kalmak.

2 — Bizden yardım isteyen olursa, ona yapacağımız en büyük yardım, aleyhindeki guruba iltihak etmemektir.

3 — Türkiye vaziyeti coğrafisinde bulunan bir memleket bitaraf kaldığı takdirde, onu aleyhindeki guruba iltihak ettirmemek için herkes ona taarruz etmekden sakınır ve onun dostluğu için sonuna kadar ona kur yapar, zira harbde bitaraf kalan memleket Altın gibi zaman geçdikçe kıymeti yükselen bir nesne olur.. ilâh.. Bu mektubda bitaraflıktan çıktığımız takdirde, Rusyanın Almanya ile uyuşarak Trakya ve Boğazlara bizim yerimize Bulgaristanı ikame etmek tehlikesinden bahs ediyor ve bu hususta müttefiklerin yardımı hakkında Polonyayı misal olarak gösteriyorduk.

Türkiyenin bu zoraki girmiş olduğu bitarafılığı, müttefiklere yaptığı muazzam hizmetleri, eski Ankara Büyük Elçisi Sir Persi Loren, 29 Haziran 1944 de İngilterede verdiği konferansda, diğer eski elçi Amiral Kelley 14 Mart 1944 de İngilterede söylediği Nutukda belirtiyordu. 29 Kânunusani 1945 tarihli Nevyorkherald Tribün gazetesinde Doktor Brige, Türkiyenin bitarafılığı sayesinde, büyük Britanyanın Akdenize dayanan kanadının masun kaldığı, Bombayda İngilizce çıkan Hind gazetesi 11 Şubat 943 nüshasında: «Eğer Türkiye harbe iştirak etseydi Hindistanın bunun vahim neticelerini çekeceğini, ve 10 Temmuz 942 tarihli Vaşingtondan gelen ajans: «Eğer Mısır kaybedilecek olursa müttefiklerin diğer darülhareketlerdeki plânlarının alt üst olacağı ve bunun için Türkiyeyi bitaraf tutmak hususunda elden geleni yaptığını» bildiriyordu.

Bu mektubun suretleri: Başvekile, Meclis Reisi A. Rendaya, Recep Pekere, İktisad Vekili Hüsnü Çakıra, M. Encümen Reisi G. Cemal Mersinliye, Bingöl mebusu Feridun Fikriye ve sair zevata gönderilmişlerdi.

İkinci mektup, 18 Nisan 1941 tarihile Milli Şefe gönderilmişti, Almanların Yunanistana indiği ve Ankaranın Hitleri tahrik şeklinde hareket ettiği için yazılmıştı. Ulus gazetesi makaleleriyle, Ankara radyo gazetesi her akşam Almanların aleyhine ve İngilizlerin lehine uzun uzun konuşuyordu. Bu mektubda aynen:

«Almanya'ya karşı maddî kuvvetlere güvenerek harbcuyane makaleler ve meydan okumalarla değil, siyasi tedbirler aramak lâzımgelir, meharet memleketi yıktırıp felâket destanı yazdırmakda değil memleketi bu harbdan harabiyete düşürmeden çıkarmaktır: Tarih hiç bir zaman Yıldırım Beyazıdın Timurlenge meydan okumakla kudretli hasmını tahrik etmesinden dolayı şeref kazandığını bize nakl etmez... Almanya gibi şımarık ve hoyrat ellerde idare olunan bir memlekete karşı kullanılacak tabiye bu değildir. Bu tahrikatı ben vatan menfaati aleyhine görürüm.»

Mektubda Yugoslavyanın akıbetinden bahs ediyor ve Almanya ile anlaşmak (Almanya ile harpden sakınacak her türlü tedbir almak) lüzumu üzerinde duruyorduk. Bu mektubun suretleri de aynı zevata gönderilmekle beraber, aynı zamanda Kâzım Karabekir, Manisa mebusu Refik İnceye de gönderilmişti..

Ve İngilterede (Sir Claud Anchinlech) in Harbiye Nezareti tarafından 948 Şubatında neşr edilen raporunda «eğer Türkler bitarafılıklarını muhafaza etmiyerek Almanlar Türkiyeyi işgal etmiş olsalardı ne vahim bir vaziyetin ortaya çıkacağını» ifşa ediyorlardı.

**

Bu suretle Ankara bu ikinci Dünya harbinde zoraki bitaraf kalmakla o zaman kendisi dahi farkında olmadan müttefiklere Büyük hizmetlerde bulunmuş, fakat bu hizmetlerine mukabil neticede bir mükâfat görecek yerde, teahhüdünü yapamamasından dolayı tenkid ve azar işitmişdi, buna mukabil İsveç, İsveçre, bitaraf kalmalarına ve memleketleri dahilinden Alman kuvvetlerini geçirmek ve Almanlara harb malzemesi vermek mecburiyetinde kalmalarına ve sonunda müttefiklerin talebi üzerine Almanya ve Japonyaya ilânı harb dahi etmelerine rağmen bu bitarafılıkta ısrar eden İsveç, İsveçre, ufacık İrlanda, Portekiz ve sonra mavi tümenile Almanya yanında Rusyada harb eden İspanya böyle bir müahazeye uğramaktan uzak hatta bunların bazıları bilâhare mazharı rağbet oldular.

İsveç Marşall plânında Türkiyeden daha ehemmiyetli bir yer almış, halbuki 917 de de Rusya ile bir milyonluk kredi anlaşması yapmıştı.

Halbuki Ankara, Almanya ve Japonyaya harb ilânı talebine karşı, sanki bir kabahat yapmışda bunu af ettirmek için acele meclisi toplayarak üç saat içinde müttefiklerin bu talebini, müttefiklere yardımı kayıtsız şartsız kabul ediyordu. Mısrır bile bu harp ilânını: amele vermemek, asker vermemek gibi kayıtlar koyarak kabul etmişti.

Ve Ankaranın bütün bu mütavaatına rağmen Türkiyeye hiç bir kıymet verilmediğini Vatan başmakalelerinde Ahmed Emin Yalman şöyle yazıyordu:

«İkinci Cihan Harbinden sonra totaliter usul ile hakiki halk hâkimiyetinin birbirinden ayrılması, dünyanın baş davalarından biri haline gelince, Amerika bize büsbütün yabancı kesilmiş, Sanfransisko Konferansına giden heyetimiz bu alâkasızlığı ve soğukluğu yakından görüb çok üzülmüştür. - 13.3.947»

«Londra konferansı muhitinde kimse bizimle meşgul olmuyor, kimse bize lâayık olduğumuz mevkii vermiyor, bu konferanslarda yapılan türlü türlü seçimlerde bize faal bir rol ayırmak kimsenin hatırına gelmedi. - 9.4.946»

Akşam gazetesi de dikkatler sütununda bunu şöyle teyit ediyordu:

«Çok defa bizden ileri olmayan milletlerin alındıkları te-sekküllere bile giremiyoruz. - 9.2.946»

Neticede asıl mühim mesele Sanfransisko esnasında, Rus-yanın bizden istekleri karşısında, Anglosaksonların bu mese-leyi, iki devlet arasında halli icab eden bir iş olarak kabul et-meleri oldu yani bizi yalnız bıraktılar.

İşte Ankara hükümetinin bu ikinci dünya harbinde ne ya-pacağı bilmiyerek hareket etmesinin neticeleri.

O, yalnız bir şey bellemiş, onu tekrar ediyordu: **Biz bir-şey istemiyoruz»** ve bunu demekle yabancı devletlerin teve-cühünü kazanacağını safiyâne tahmin etmişti. Halbuki Rus-ya Kars, Ardahan, Boğazları istiyor, Bulgaristan Edirneye ta-lib bulunuyor, Yunanistan Trakyada haklar iddia ediyor. Su-riye, İskenderun, Mersin, Adana ve Çukurovanın Suriyeye aid olduğunu söylüyor, Irak İskenderunun Türkiyeye ilhakını tas-dik etmiyordu.

**

İnönünün bu defa Dolmabahçedeki beyanatına tekrar av-det ediyoruz:

«Biz dış emniyette en güç en kapalı zamanları 945 - 946 da geçirdik... Biz Türkler 1944, 945, 946 yı da çok karan-lık ihtimaller içinde geçirmiş bulunuyoruz... Bunun çetin imtihanlarını 946 da geçirdik»..

Evvelâ bu beyanatına karşı 19 Mayıs 1945 de söylemiş ol-duğu: «Bu yıl bayram ufuklarını karartan bulutların dağıldı-ğını gördüğümüz günlerin içinde geçti.»

İfadesile ve o günlerde Çorçil'in dünyayı karanlık olarak tasvir etmesile bir te-zad teşkil etmekle beraber, işaret edilen karanlık günler Rusya ile bizim karşı karşıya Sanfransisko-dan sonra yalnız bırakılmaklığımız meslesine ait ise, bu vazi-yetin yegâne sebebi iktidarın bu makalede anlattığımız gibi 939 dan itibaren düşmüş olduğu siyasî hataların neticesidir.

Türkiyenin coğrafi vaziyeti, Yunanistandan Jaha mühim olmasına rağmen Yunanistanın bizden çok daha fazla yardım ve teveccüh görmesi ve bize yapılan yardımın Amerika ayan ve kongresinde mühim muhalefete karşılanması hep bu 939 danberi Ankara hükümetinin yapmış olduğu siyasî hataların ve birde senelerdenberi Türkiyenin bir şef rejimile idare edil-mesinin neticesidir:

«İsmet İnönü, 20 küsur sene hemen hemen fasılasız bir surette iktidarda kalmıştır - 16 Temmuz 1946 tarihli Tel-graf Nevyork Taymis»

«Nisan 947 tarihli Nevyork Taymis gazetesine R. Dani-yel imzasile gönderilen telgrafta: Muhalif bir millet ve-kilinin hükümeti tenkid eden beyanâtı üzerine iki gazete-nin hükümet tarafından kapatıldığı ve seçimlere hükü-metin müdahale ettiği bildiriliyordu.

«Amerikanın Ankara büyük elçisi, Birleşik Amerika ayan meclisi dış işleri komitesine tevdi ettiği gizli vesikalar ile, Türkiyeye yapılacak yardım programına karşı bazı sena-törlerde uyanmış olan açık muhalefeti karşılayacağı ü-mid edilmektedir. - 30 Mart 947 Vaşington»

«Yunanistana açılacak krediye bağlı bulunmasaydı, Kon-gre muhtemel olarak Türkiyeye açılacak krediye onayla-mıyacaktı, Türkiyenin bir demokrasi olduğu güçlülkle id-dia edilebilir, - 13.6.947 Ekonomist gazetesi»

Bununla beraber biz Millî eŞfin dediği gibi 944, 945, 946. senelerinde Türkiyenin çok karanlık ihtimaller karşısında bu-lunduğunu kabul edemeyiz. Rusya bu seneler zarfında, netice-si ne olacağı belli olmayan bir harbi göze alacak vaziyette de-ğildi, ancak blöfler yapıyor ve Ankara hükümetini, 939 da bi-tarafılıktan çıkarak Anglosakson nüfuzuna girmesinden dola-yı bazı talebleriyle rencide etmek ve yormak istediği anlaşılı-yordu. Bunu muhtelif makalelerle o zamanlar belirttik. Rus-yanın Türkiye ve bütün dünya için asıl tehlikeli olmağa baş-ladığı tarih şimdi yani atomu eline aldıktan, kâfi derecede hazırlandıktan sonra başlamaktadır ve bundan sonra ü-çüncü dünya harbinden korkacak Moskova deği, Anglosak-sonlarlardır:

Rusya 22 milyon kare isteplerden ibaret, Amerika 8 mil-

yon kare kesif kalabalık sanayi memleketi, 230.000 kare olan İngilterede öyle, her iki tarafın elinde atom hangisi korkar?

Bilindiği gibi şimdi Amerika ileri gelen adamları radyo ve matbuatta Rusyaya karşı hasmane neşriyata nihayet vererek Rusya ile anlaşma cihetini aramaları lâzım geldiğini söylüyorlar.

Anglosaksonlar için en müsaid zaman harbi takip eden senelerdi. M. Çorçil bunu o zaman ısrarla söylüyordu; Çin vaziyeti de o zamanlarda daha müsaitti.

*
**

«İtibarlı mevkie yükselmek» mütalâasına gelince: Bu yakın harici vaziyetimizin izahı buna kâfi bir cevap teşkil edeceğini zannediyorum. Bundan başka daha yakında on milyon dolar için Türkiyeden talep edilen ve Türkiyenin kabul ettiği hatta Kapitilasyonları andıran ağır şartlar karşısında pek de bize son zamanlarda da itibar gösterilmesinden bahsedecek mevkide değiliz, bu ikinci dünya harbinde Almanyanın yanında harb eden Finlandiyaya Amerika bir kalemde 25 milyon dolar verdiği hatırlardadır. «Bu itibarlı mevkie yükselmek» sözü bize, hariciye vekili iken Saraçoğlunun, harbin başında, 8 Teşrinisani 939 da Ankara yardım muahedesinin kürsüde alkışlar içinde okuduğu şu satırları hatırlattı:

«..... Çünkü bundan sonra Türkiye dünyanın en büyük ve en medenî iki milletinin husumetle hatta lâkaydile baktığı bir mevcudiyet değildir. Muahedenin büyük manası bize verilen bu kıymettir.... Türk milletinin medenî ve müterakki milletlerle aynı safta ve aynı hizada yer alması artık bir hak olmuştu, işte Fransız ve İngiliz millederinin hakparâslığını gösteren bu üçlü muahede bize o hakkı veriyor.»

Vekilin o zamanki bu beyanatına nazaran:

Bütün Atatürk devrinde bu medenî milletlerin bize husumetle, lâkaydile baktığı ve bize bir kıymet vermedikleri anlaşılıyordu, ancak şimdi devleti onlarla aynı safda harbe sokmak pahasına şeref kazanıyorduk ve onlarda sadece bize bu şerefi vermekle hakperestlik ediyorlardı ki onlar bu sıralarda sıkışık vaziyet içinde Habesistan veyahut ufak bir memleketi de yanlarında harbe sokmak için daha fazlasını yapmağa hazırdılar.

Böylece Senator Barkley'in söylediği gibi malik olduğu

muz stratejik mevkiden ve Amerika hududunun Türkiyede olduğuna dair olan kanaatten dolayı bize verilen ehemmiyetten istifade ederek, Ankara hükümeti Türkiyeyi Atlantik paktına dahi ithal edememişti.

Bu hususta Teşrinievvel 939 tarihli (Reader's Digest) Amerika mecmuası Villiam Herd et Andre Visson imzalarile (Atlantique Paktı, sulhü temin eder mi?) başlıklı yazıda sunları yazıyordu:

«Paktın coğrafi vüsati ne olmalıdır? İspanya Atlantik sahilinde bulunması ve bu gün Fransadan kuvvetli olması na rağmen kenarda bırakılmıştır. Çünkü, Franko İspanyanın mutlak hâkimi ve insan hakarını çiğniyen bir adamdır.

Türkiyeye gelince, Türkiyenin garb anlayışı şeklinde bir demokrasi olmadığı muhakkaktır. Fakat buna rağmen askerî yardım almaktadır. Çünkü Türk rejimini demokratlar Rus Taarruzuna tercih etmektedir. Onlar hiç şüphesiz gözlerini kırpmadan Türk rejiminin bazı hususatını kabul etmemektedirler.»

Bu yazı Türkiyenin Atlantik paktına girmesini, mukabil garanti vermekle yani Ruslar Türkiyeye değil de doğru garba taarruz ederlerse Türkiyenin Rusyaya harb ilânını kabul etmekle mümkün görüyordu ki, bu bahis mevzuu olmaması lâzım gelir.

Mamafih Türkiyeye karşı bir Rus tecavüzü vuku bulduğu takdirde, Amerikanın bilmukabele Moskovaya harb ilânını kâğıt üzerinde temin eden bir teahhüdünü yani Atlantik paktına girmeliğimizi temin edememek gibi Ankaranın siyasî muvaffakiyetsizliğinden dolayı Türk milleti esef edecek değildir.

Diğer taraftan Amerika sözle, mesajla Türkiyeyi okşamakla iktifa ederek değil, böyle bir jesti kâğıt üzerinde Moskovaya karşı yapmamak ve ona üçüncü dünya harbine vesile olacak bir hareket serbestisini vermekle belki hatada etmiş oluyor.

Ne olursa olsun şayet Ruslar bir 3 cü Dünya harbine sebebiyet vermek ihtiyatsızlığında bulunurlarsa, normal bir düşünüşle Moskovanın en tehlikeli hasmın istikametine yani garba ve Nevyorka bütün mevcudiyetile teveccüh etmesi hatıra gelecektir. Boğazlar harbin havaya nakledilmesiyle daha 2 inci Dünya Harbinde bile ehemmiyetini kayb etmişti, Almanlar

havadan Adalar denizini işgal edince, İngiliz donanması boğazlara değil adalar denizine bile yaklaşmamıştı. İkinci plânda bulunan bizim gibi kendi halinde bitaraf duran ve bu bitarahlığıyla İkinci Dünya Harbinde olduğu gibi her iki tarafa faydalar temin edecek olan bir devlete taarruz ederek lüzumsuz yere cephe açmağa teşebbüs ederse Türk milleti daima hatırlar ve bilir ki, bidayetde hiç bir yerden yardım dahi görmese, modern çete harbile Anadolu'da en büyük devletlerde savaşabilir.

Bu sebeple Anglosakson mütehassıslarının Türkiyenin kısa bir zaman mukavemet gösterebileceği hakkındaki kanaatleri asla doğru değildir:

«Türkiyenin durumuna gelince, her ne kadar hatı devletleri tarafından son zamanlarda önemli şekilde modern silâhlarla teçhiz edilmiş olmalarına rağmen bazı mütehassıslar Sovyet Rusyanın Türkiyedeki bütün mukavemet noktalarını yıkmak için 14 günden fazla bir zamana ihtiyaç görmeyeceğini tahmin ediyorlarsa da, yetkii bir çok muhalifler bu işin bu kadar basit bir mahiyet arz etmeyeceğini iddia ediyorlar. — 22 Mart 1949 tarihli ajans»

Vakıa onlar bir üçüncü dünya harbinde, Almanyada başlayacak Rus taarruzu karşısında Ren nehrinin öte tarafında bulunacak kuvvetlerde, kayıp olmuş nazariyle bakıyorlar ki bunda haklıdırlar.

Fakat Türkiyenin böyle bir harbde, ordularını, ergeç ken disine yardım edilinceye kadar elinde tutabilmesi için arazisi çok müsaittir. Geçen ikinci dünya harbinde, 45 günde Fransayı, 22 günde Polonyayı sahneden kaldıran Hitler Almanyayı Yugoslavyayı tamamile işgal edememiş, Mihaloviç kuvvetleri harbin nihayetine kadar onu izaç edib durmuştu. Hitler Rusyaya taarruz ederken, Bolşevikler milyonluk ordularına güvenerek bidayetde yerinde durarak harbi kabul etmek hatasını işlemişler, ordularını kaptırarak milyonlarca esir evmişlerdi, sonra selâmeti mütemadiyen ricat etmek ve işi çete harbine nakl etmekte buldular, menzilinden çok uzaklaşan ve kırsın şiddetile perişan olan Alman ordusuna karşı, bu esnada müttefiklerden aldıkları yardımlarla mukabil taarruza geçtiler. İşte Türk Ordusu bütün kuvvetlerini Anadolu'da topluyarak bir taarruz karşısında bu stratejiyi muvaffakiyetle tatbik edebilir.